

[92 b]

(ej i registret)

N.M:s vägledn

Ex. A

1958

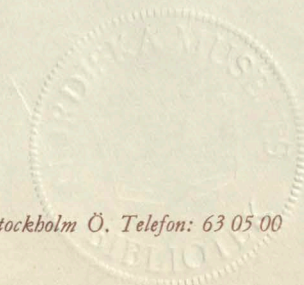
550-2

23.4.58

FOLKLIG KONST OCH SLÖJD

Folklig konst och slöjd är ett innehållsrikt och mångskiftande fält inom den svenska folkkulturen: Bonadsmåleriet, som från 1700-talet blomstrade under ungefär etthundra år, skuren, snidad och målade träslöjd från ungefär samma tid, då de flesta brukstingen gjordes i det egna hemmet eller i den egna bygden, en korgslöjd, som är rik och varierande, näverslöjd från mellersta och norra Sverige, ett smide i järn, vars produkter visar en rik användning och många former, julkronor och julens takfåglar samt slutligen det rika beståndet av sydda och vävda tillbehör till den gamla, folkliga dräkten och det sällsynt rika beståndet vi äger i vårt land av textilier med rent folkligt ursprung.

Ett urval av bonadsmålningar inleder denna presentation av folklig konst och slöjd. Detta folkliga måleri har blomstrat i ett nordligt område, där dalmålarna dominerar bilden, men måleriet har dock haft en rik förekomst även i Hälsingland och angränsande landskap. Ett annat område är sydligt, inom Sydsjælland och Halland samt angränsande delar av Blekinge och Skåne.

I det nordliga området utfördes målningarna vanligen direkt på väggarna eller på uppspänd duk i särskilda gillesstugor. I Sydsverige däremot har bonaderna haft sin plats i vardagsstugan. De målades därför på lösa dukar eller i senare tid på papper och sattes upp i stugan vid högtidliga tillfällen, främst vid bröllop och till julen. Vardagsstugorna inom detta sydsvenska område var av den typ, som vi finner på Skansen i Blekingestugan eller Oktorpsgården. På dessa ryggåsstugors väggar, takfall och åsar fästes bonaderna, ofta med hårda träpinnar och man har här talat om att "pinna upp julen", då stugan kläddes med bonader och även vävda hängkläden.

Förebilderna till detta folkliga måleri är att söka i kyrkmåleriet och i den illustrerade bibel, som utkom år 1618 och vanligen kallas Gustaf II Adolfs bibel.

Bonadsmåleriet är en konst av folket och för folket. Bland målarna återfinner man emellertid ofta soldater och hantverkare, som kommit i kontakt med världen på ett annat sätt än bönderna. Beställarna ha som regel varit bönder, varvid de mera burgna gårdarna säkert gått i täten.

Denna konst speglar en varm och naiv religiositet och fri-religiösa rörelser har spelat en stor roll inom dess utbredningsområde, särskilt i Sydsverige.

Man kan presentera detta folkliga måleri på många olika sätt, i kronologisk följd efter målaregrupperna eller de enskilda målarna, som man ofta känner till både namn och levnadsöden,

eller, som här skett, efter innehållet.

Både gamla och nya testamentet har inspirerat bonadsmålarna. I denna utställning har valts att låta målarna i Sydsvrige skildra Jesu liv från Betlehem till Golgata, medan dala-målarna får visa sin tolkning av gamla testamentets händelser och gestalter. Naturligtvis har endast ett ringa urval av det rika materialet och den rika motivkretsen kunnat få plats.

Skildringen av Jesu liv inledes med Abraham Clemetsson (1796-1834) stora bonad av heliga tre konungar, målad år 1796. Klockaren i Ås, Anders Eriksson (1774-1850-talet) har skildrat herdarnas tillbedjan. Nils Persson i Hyhult (f. 1772) har målat Jesu dop och Anders Pålsson i Trönninge (1781-1840) Jesu lärande i templet och den kananeiska kvinnan. Bröllopet i Cana och Kristi inridande i Jerusalem är målat av Johannes Nilsson i Gyltige (1757-1827), kanske den mest framstående av de sydsvenska bonadsmålarna. Per Svensson i Duvhult (1787-1862) har målat nattvardens instiftande. Kristi lidandes historia är målad av Anders Pålsson, uppståndelsen av Johannes Nilsson och himmelfärden av Anders Eriksson.

Gamla testamentets händelser företer ju en mera splittrad bild än nya testamentet, där målarna mest sysslat med Jesu liv. Paradiset och kunskapens träd är skildrat av Olhans Olof Jonsson (1720-1878) i Rättvik, Abrahams offer av en rättviksmålare, vars signatur är D.A.S., men vars namn är okänt. De båda motiven från Josefs historia och Salomos dom är målad av en mästare inom dala-

måleriet, Winter Carl Hansson i Leksand (1777-1805), Elias himmelfärd, motivet som särskilt inspirerat Karlfeldt, och Jona, som håller räfst med församlingen i Nineve på äkta svenskt sätt inom kyrkans murar, är båda målade av Mats Anders Olsson i Rättvik (1824-1878). Salomos kröning med den virvlande hästprocessionen är målad av en rättvikskarlar med signaturen C.A.S. Drottningens av Saba uppvaktning av kung Salomo har signaturen D.A.S. till upphovsman. Jerusalems förstöring slutligen med den romerske fältherren Titus, som rider runt stadens murar, är målat av Skinnar Johan Ersson i Svärdsjö (född 1809).

Husgeråd och redskap i trä, näver, halm och järn och dräkter och vävnader i ylle och linne är den svenska folkkonstens övriga huvudgrupper. Linfästena var ofta fästmansgåvor och de uppvisar en mångfald former och en rik variation i snideri och målning. Detsamma gäller om mängden av husgeråd i övrigt, laggade eller svepta, svarvade eller skurna. Om man har tid att betrakta tingen, kan man utläsa det konstnärliga skapandets glädje särskilt i detaljerna.

Järnet, som nu börjar få en renässans i hemslöjden, har den folkliga konstnären format i ljusstakar, ljuskronor, grytfötter, hackknivar, lås, beslag, väderflöjlar och icke minst i de vackra gravkors, som under 1700-talets senare del och 1800-talets början hade en stor spridning i vårt land.

Vårt land har haft en rik folklig korgslöjd. Här visas korgar bundna av rötter, nu mest kända från Västerbottens hem-

slöjd, men i äldre tid tillverkade över hela landet, och flätade korgar för vilka enen varit den viktigaste råvaran. En särskild grupp är korgarna av breda träspånor. De har flätats i Dalarna och nord-Skåne och i stora mängder spritts över både de nordiska länderna, Ryssland, Tyskland och England.

Björknäver som material har utnyttjats med stor skicklighet i de svenska finnbygderna i Värmland, Dalarna och nedre Norrland. Av stora näverstycken har man gjort "svepta" eller sydda förvaringskärl och av remsor har flätats kontar, flaskor, skor och annat.

En föremålsgrupp av särskild charm är de julkronor, vanligast av halm men även av näver och svinborst, som har varit tradition över julbordet i gammal tid. Deras ursprung är ännu dunkelt och ligger långt tillbaka i tiden. Vissa typer av dessa kronor tillverkas nu i hemslöjden och andra har inspirerat till ljuskronor i annat material.

En annan grupp av delvis samma kynne är takfåglarna, som har sina förebilder i duvan, den helige andes symbol, som man så ofta ännu i dag ser sväva över predikstolen i våra kyrkor. En del har emellertid utformats som en pelikan, återlösningens kända, kristliga symbol. Denna gamla tradition med takfåglar har fått en märklig renässans i den stora "påfågel", som gjorts av en 90-årig man i Sorunda. Han började med denna tillverkning år 1903.

I fem montrar visas ett starkt komprimerat urval av olika textila tekniker, till största delen exemplifierade genom föremål

av mindre storleksordning. Yllevävnader och vävda band från Skåne i söder till Ångermanland i norr ryms tillsammans, och i montererna intill finns prov på broderier i flera tekniker från olika delar av vårt land. Vävnader av linne får vi se tillsammans med en vävnad av bomull, vilket material ju betydligt senare kom i allmänt bruk hos svensk allmog, nämligen omkring 1800-talets mitt. Stickning har utövats i hela vårt land sedan ett par hundra år tillbaka. Skåne och Halland i söder, Dalarna och Hälsingland i norr är områden där denna slöjd fått den största spridningen. Från samtliga dessa landskap visas exempel på mönsterstickning. I en monter slutligen exponeras vitbroderier från Dalarna och Sörmland samt knypplade spetsar, flätning och språngning från flera svenska landskap.

Textilkonsten är ju det område inom den folkliga konsten, som i särskild grad fått efterföljd och en verkligt stor betydelse. Den sydsvenska ryggåsstugans träväggar kläddes med hängkläden och målade bonader, den sydsvenske bondens kalla, kalkade lerväggar i stugan kläddes med långa drättadukar, vars mönster talar om kultursammanhang med Östeuropa och främre Orienten. På stolar, bänkar och bäddar liksom på vagnens säten och i släden lades dynor och täcken, vävda i uråldriga tekniker: flamskt, rölakan, snårvävnad, dalagång, rosengång, hampkrus, flossa och allt vad de heter. Den rika textiltraditionen i vårt land kan endast illustreras med enstaka ting. Flera finner man i den särskilda textilavdelningen i östra gallerivåningen.

Av den intressanta folkliga möbelkonsten kan endast några enstaka prov visas. En särskild möbelavdelning i hallplanets nord-

västra svit visar den folkliga möbelkonstens beroende av olika tidsstilar.

En skådesamling som den här sammanförda blir helt naturligt rapsodisk och en aning brokig. Men genom att sammanföra konst och slöjd från så många områden i en stor sal har det blivit möjligt att understryka den gamla folkliga konstens stora rikedom och variation.

ALBERT ESKERÖD

april 1958.